

Elegiák Barcsai Gáspár haláláról.

Az unitárius főiskola könyvtárában van egy Amsterdamban 1628-ban nyomtatott Seneca, mely a mult század végén Suki László könyveivel került a „régí könyvtárba.“ (Könyvtári jegy: *E. II. 66.*) E mű a XVII. század végén Homoród-Szentpáli Nagy Ferencz birtokában volt, a ki versekbe foglalta Verbőcei törvénykönyvének compendiumát. (Megjelent Kolozsvárt, 1699. és 1701.) A cím lap közepén máig is ott áll zöldes tintával: *F. Sz. Pál.* A cím lap alján ez olvasható: „*Est Mich.* (kitörölve) *Cserci. A. 1690. 30. Maji in Fogaras.*“ A cím lap hátán szintén Cserci kezétől a következő sorok állanak:

„*Ex Libris Michaelis Cserci de Nagy-Ajta. Cui Deus Provi-*
debit. Segesvár. 1. Mart. 1699.“ Alább valamivel későbbi sötétebb tintával: „*Ex dono Dni Francisci Szent Pál.*“ Ismét alább megfakult írással: „*Recte agendo, neminem timeo. Jó szerentsés állapotodban igaz barátod meg nem ismertethetik; nyomorúságodban ellenséged el nem titkoltathatik. Feras, non culpes, quod evitare non potes.*“

A könyvből kiderül, hogy kedves bölese volt Seneca a mi Csereinknek, mint akárhány kortársának is. A szorgalmas olvasgatás jelei mindenütt meglátszanak a vaskos kötetben. A neki kiválóan tetsző helyeket aláhúzgálta, itt-ott N. B.-vel látta el, hogy belőle majd fiai és unokái is okulhassanak. Az ily aláhúzások és megjegyzések beható világot vetnek a magát elfogultnak nem tartó híres történetíró gondolkozására. Például ki érthetné félre a következő helyet:

„*Qui volent scire omnia, Senecae libros in manus sumant, qui morum vitiorumque publicorum et descriptor verissimus, et accusator acerrimus fuit.*“

A jámbor krónikás kedvéért elismerhetjük, hogy a megjegyzett ritkított betűs sorok épen úgy találnak reá is, mint akár Senecára.

A könyv további részében a providentiáról szóló értekezésnek egész utolsó fejezetét áthúzogatva találjuk. Másutt ilyeneken akadt meg szemünk: *Nefas est nocere patriae: ergo civi quoque.* (Pag. 25.) *Gloriari otio, iners ambitio est.* (P. 348.) *Nemo nisi suo die moritur.* (P. 349.) *Uxorem meam nusquam audivi pudicam nisi in adulteri elogio.* — *Si nupta es, habes quod optes; si vitata, quod imperes.* *Nuptias filiae, tanquam naufragium meum flevi.* *Naufragus plus de litore queror.* — *Interrogor de nuptiis filiae, cum adhuc pullaret aures meas fluctus, feci quod debui, et captus et naufragus, inimico stuprum lacrymis negavi.* (Excerpta ex controversiarum. Lib. II. Pag. 178. Lib. VIII. Pag. 210, 211. Vesd össze Csereinek az Erd. Múzeumban közölt végrendeletével. XII. 392—394.)

A könyvhöz elől és utól kötött tiszta leveleket mind beírogatta Csereink philosophiára és theologiára vonatkozó észrevételekkel meg velős latin sentenciákkal. A keresztény vallás summáját pl. distichonokban fejezi ki s a bölesesség principiumjáról elmés táblázatot készít kora ízlése szerint ilyenformán:

Principia Sapientiae Politicae.

N o l i	{	<i>Facere</i>	{	<i>Potes</i>	{	<i>Superbia</i>
		<i>Inquire</i>		<i>Nescis</i>		<i>Curiositas</i>
		<i>Dicere</i>		<i>Scis</i>		<i>Stultitia</i>
		<i>Crederere</i>		<i>Audis</i>		<i>Levitas</i>
		<i>Dare</i>		<i>Habes</i>		<i>Prodigalitas</i>
		<i>Judicare</i>		<i>Vides</i>		<i>Temeritas</i>

Sokkalta becsesebb mindezen scholastikus elmélkedéseknél a latinos böleselkedések közé becsuszott s ott szerencsésen fenmaradt két szép magyar elegia a XVII. század közepéből, melyeket szórul-szóra híven imitt közlünk olvasóinkkal.

„Görgény alatt a Vár oldalában eltemettetett Néhai Baresai Gáspárnak temetési kövire íratott versek.“

„Itt fekvő megöletett úr szavai.“

Ritka igasság, sok hamisság ez világban,
Nem maracz itt boldogságban,
Hamar esel nyavalyában,
Mint megláthad¹ én példában.

¹ *Megláthadd*: megláthatod.

Barcsai Gáspár ha szóban jár, vigyáz(z) erre:
 Fejedelem teste, vére,
 Hadainak Fő vezére,
 Élven, valék örö mire.

Éltem uramhoz és hazámhoz nagy hűségben,
 Maradása keresésiben;¹
 Hogy lehetne békességben,
 Elmém-testem fáradott ebben.²

Ország tagait, jó Fiait kedveltem.
 Mindeneknek nem teveztem;
 Mert úgy őket nem (?) kerültem,
 Köz romlásra lenni véltem.

Azért irigység, mord gyűlölség rám fordula,
 Titkos veszély hon talála,
 Nemzetemtől kibuzdula:³
 Fegyver miatt éltem romla.

Velem egy sorsban, hivatalban hát kik vadtok,
 Szerencsében ne bizzatok;
 Hanem Istent imágyátok:⁴
 Ti úgy, mint én, ne járjatok.

„Az másik kövön.”

Jajra fordult, búra tódult, hitván világ!
 Mit tartóztatcz, mert a mit adez, múltó virág:
 Vagy testünkben, vagy lelkünkben lám szüntelen
 Mérged csak rágh.

Légy ámbár hű, mint igaz szű, mindenekhez,
 Bazirlai vagy Cusai nemzetedhez,⁵
 Rút irigység, mord gyűlölség, kegyetlenség
 Járul ehez.

¹⁻² Így lehetett eredetileg: *keresésben . . . . fáradt ebben.*

³ Vajjon nem így állt a Cserei előtt levő eredetiben: *Nemzetemtől, ki pusztula . . . .*

⁴ *Imádjátok*: kérjétek. Az eredetiben a rím kedvéért így is lehetett: *Istent imágyatok.*

⁵ Barzillai a Dávid, Khúsai a pártütő Absolon pártján állottak. ² *Sám.*
 XVI—XIX.

Vitéz Abner, kinek fegyver lesi vérit;
 Hú Amasa neked ássa titkos vermit;¹
 Szép hiedre, életedre köszörüli
 Mérges körmit.

Ez néma kő, mint hogy nem nő, ha szólhatna,
 Kié e test, melyet vér fest, mi találta,
 Megmondaná, hogy csudálná minden, ki az
 Napot látja.

Itt néhai nagy Baresai Gáspár fekszik,
 Fáratsága, sok bús gongya után nyugszik.
 Vitézséggel, gyors hűséggel már senkivel
 Nem eselekszik.

Virtusokkal, uniókkal rakott példát,
 Itt temettek sok szíveknek kívánságát.
 Ne bánts' senki, míg eléri fényes lelki
 Boldogságát.

*

E verseknél mindenekelőtt a esinos külforma ragadja meg figyelmünket. Az ismeretlen szerző határozottan mértékes formában ír, még pedig a mainál jóval szabadabb prosodiát követve. Az ő trochausaival dactilus, sőt jambus lábak is vegyülhetnek, mint a hogy azt a gyulafehérvári collegiumban Baresai idejében a tudós Piscator tanította. A bibliai ezéklázások és a gyakori középrímek, melyek kivált a második költeményt még a híres Balassi-stropháknál is zengzete-sebbséggé teszik, szintén a kor ízléséhez tartoznak.

Maga a tartalom is, legalább történeti tekintetben, szintén figyelemre méltó. Meggyőződhetünk ebből arról, hogy nemesak a tudós és mivelt Baresai Ákos, hanem öcsese, a vitéz Gáspár iránt is sokan rokonszenyvel viseltettek Erdélyben. Őt sujtották le legelőször a három testvér közül a tróukereső Kemény János párthivei mező-örményesi szép udvarházánál. Talán bátyjának, Ákos fejedelemnek intézkedésére még 1660. telén felvették innen holttestét s a Bar-

¹ Mindkettőnek a hatalmára féltékeny Joáb, Dávid vezére, oltotta ki orozva életét. »És az Úr fejére fordítja az ártatlan vért, mivelhogy két férjfiakra, nálánál igazbakra és jobbakra támadá« etc. Lásd 1 Kir. II. 32. Baresait is testvérével együtt ölette meg Kemény János. Hihető, hogy e kettős áldozatra ezélos Abner és Amasa példájával versében a költő.

csaiak akkori birtokán, a görgényi várhegyen adtak örök nyugvóhelyet a szerencsétlenül járt áldozatnak. Az egykorú Szalárdi és Bethlen János egy szóval sem emlékeznek meg a görgényi sírról; de az egyedüli Cserei tanúskodását is, ki 1704-ben hónapokon keresztül élt Görgényben, feltétlenül hitelesnek kell elfogadnunk.

Abban tehát könnyen megnyugodhatunk, hogy az Örményesen elesett Barcsai Gáspár Görgényben, a vároldalon van eltemetve. Más kérdés az, vajjon a Csereitől följegyzett két vers csakugyan fel volt a sír mellett álló két kőre metszve: erre bizonyítékok hiányában nem adhatunk határozott feleletet. Az első versnek 3-ik, 4-ik és 5-ik strophája arra vall ugyan, hogy Cserei valóban kőről s még pedig időrongálta emlékkőről olvashatta le a megromlott szöveget; de a versek hangja és terjedelme komolyabb megfontolásra intenek. E két tartalmas és hangulatkeltő költeményben semmi sincs a XVII. század szokott latin sírfeliratainak unalmasan áradozó frázisaiból, inkább az igaz érzés hangján keseregnek a „megöletett úr“ tragikus életén. Hogy ki volt szerzőjük s hogy vajjon a búcsúztatók vagy halottas versek módjára énekelték is az országban, azt most bajos volna eldönteni. De mindaddig, míg valamely szerencsés ásatás vagy archaeologiai lelet világot nem gyújt e kérdés sötétében, legyen szabad a Barcsai Gáspár halálára írt két szép elegiát nem pusztán sírkőfeliratoknak, hanem az elhunyt fejedelmi hadvezér nemesebb emlékét megörökíteni törekvő alkalmi költeményeknek nyilvánítanom.

KANYARÓ FERENCZ.